

Zakar András

A PÁLYÁVAL VALÓ AZONOSULÁS VIZSGÁLATA PEDAGÓGUSNAK KÉSZÜLŐ GIMNÁZIUMI TANULÓK KÖRÉBEN[†]

A pályára nevelés egyik központi kérdése, hogy a fiatalok minél teljesebben tudjanak azonosulni választott hivatásukkal. Ezért nagyon fontos vizsgálni az identifikáció folyamatát és tartalmi összetevőit többek között pályalélektani aspektusból is. A pályaidentifikáció elemzése különös jelentőségű a pedagógus pályára irányuló tanulók esetében, hiszen a jövő pedagógusnemzedék nevelési hatékonysága jórészt attól függ, hogy e fiatalok milyen mértékben tudják interiorizálni a pedagógus pálya komplex követelményrendszerét.

Az identifikáció pszichológiai kérdései

Az identifikáció pszichológiai szaktudományos problémáit az eddigi kutatások már sokoldalúan feltárták /Bandura, Miller, Walters, Hiebsch, Vorweg, Oerter, Petermann, Scheller stb./, ugyanakkor e területen még ma is több kérdés vár tisztázásra.

[†] A Magyar Pszichológiai Társaság VII. Országos Tudományos Konferenciáján elhangzott előadás alapján, Budapest, 1985 március.

Abban viszont valamennyi kutató egyetért, hogy az identifikáció elsődlegesen tanult mechanizmus. Lényege tulajdonképpen abban összegezhető, hogy egy személy hasonlóságra törekszik egy másik individuummal. A megvalósulás formái és tartalmi indikátorai természetesen rendkívül sokfélék lehetnek. Más összefüggésben pedig az identifikáció döntően úgy fogható fel, mint valamilyen érzelmi kapcsolat egyes személyek és csoportok között. Ezeket az érzelmi kapcsolatokat végül a beállítódások integrálják, mégpedig a tevékenységminták és magatartás-regulációk formájában. Ebben az értelemben az identifikációs modell betölti mindig az eszménykép funkcióját is. Ezért az identifikáció sikerességének előfeltétele az egyénnek a modellel kialakított kedvező érzelmi kapcsolata.

A pályaidentifikáció fogalma, szakaszai és tartalmi összefüggései

A pályaidentifikációt a szakirodalom olyan viszonyfogalomnak tekinti, amely a pálya követelményrendszere és a munkát végző ember domináló személyiségjegyei közötti megfelelés mutatója. Ezáltal a pályaidentifikáció az életpálya és a személyiség fejlődési folyamatának dinamikus tükrözője, amelyben megmutatkozik az egyén pályával kapcsolatos elégedettsége, pályatevékenységének eredményessége és társadalmi aktivitása. Sajátos megközelítésben pedig jelzi még az egyén munkájában való önmegvalósítását is /Ritoókné, 1977/.

A pályaidentifikáció folyamata alapvetően két részre osztható: az előzetes és a tényleges azonosulásra. Ezeket a fő szakaszokon belül szintén több fázist különíthetünk el. Így az előzetes, vagy anticipált identifikáció kezdetén csak ún. pseudoidentifikációról beszélhetünk, amely még jelentős mértékben tartalmazhat irreális elemeket is. Mindez időben a korai gyermekkorra esik és az általános képzés időszakát fogja át. E szakasz következő fázisa a prae-identifikáció, amely minőségileg különbözik az előzótól, mégis csupán előzetes azonosulást jelent. A prae-identifikáció egyébként a szakképzés során alakul ki, amely tartalmában előkészíti a választott pályával

való tényleges azonosulást /Helembai, 1984/.

Az effektív pályaidentifikáció ugyancsak két fázisra osztható: először a primér, majd a szekunder, vagy másképpen interiorizált identifikációra. Megjegyezzük, hogy egyéneenként jelentős különbségek mutathatók ki abban a tekintetben, hogy mennyi időt vesz igénybe és milyen mértékű az adott személy beilleszkedése a munkába állásnál, azaz a primer identifikáció mikor alakul át interiorizált pályaidentifikációvá.

A pályaidentifikáció tartalmi összetevőit vizsgálva a kognitív szféra jelentőségét kell hangsúlyoznunk, ezután az affektív-emócionális komponensek, majd a dinamikus tényezők következnek.

A pályaidentifikáció vizsgálata

Négy éven keresztül vizsgáltuk 120 gimnáziumi tanuló személyiségének fejlődését pályairányultságukkal összefüggésben, közülük 35 fiatal készült pedagógusnak. E tanulók pályaidentifikációs folyamatát komplex módon elemeztük. A longitudinális vizsgálatban a teljesítménytesztek és a különböző kérdőívek egész sorát alkalmaztuk.

A tanulmány keretei sajnos nem teszik lehetővé a vizsgálati adatok részletes bemutatását. Ezért csak a pályaidentifikáció három lényeges pszichikus előfeltételét: az érdeklődés, az értékrend és a fontosabb személyiségi tényezők alakulásának főbb tendenciáit vázoljuk fel.

A vizsgálatban résztvevő gimnáziumi tanulók érdeklődését a Todt-féle Differenciál-Érdeklődés-teszt /DIT/ felhasználásával mértük.

A pedagógus pályára készülő gimnáziumi tanulók érdeklődésére az jellemző, hogy jóval több érdeklődési irányt választanak azonos erősséggel, mint hasonló koru társaik. Ezen kívül a "szociális ellátást és a nevelést" preferálják, illetve a "szórakozás", az "irodalom/nyelvészet" és a "művészet" faktor kerül leginkább előtérbe. Ugyanakkor a "sport", a "politika" és a "matematika" iránt kisebb mértékű az érdeklődés, mint más pályaköröknél.

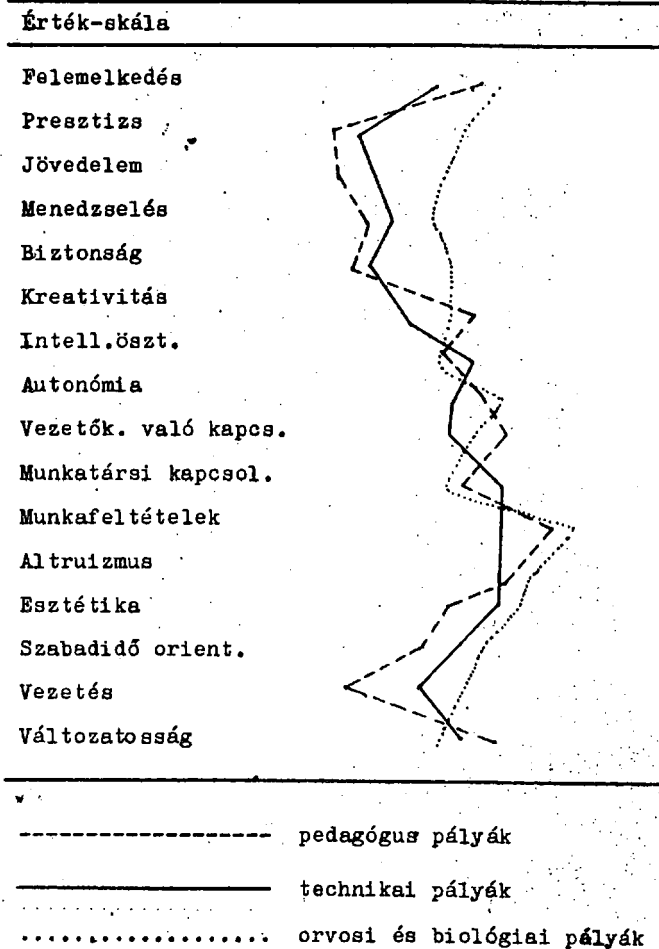
1.sz. táblázat: A Differenciált-Érdeklődés-Teszt értékel

DIT-skála	Közép- érték	T	R
Szociális ellátás/ nevelés	44,1	1,2	,58
Politika/gazdaság	27,4	1,5	,54
Adminisztráció	26,3	0,3	,49
Technika/természet- tudomány	29,6	3,4	,69
Szórakozás	38,7	1,2	,57
Biológia	35,6	2,3	,61
Matematika	25,2	3,1	,77
Zene	34,7	3,7	,75
Művészet	35,6	4,2	,68
Irodalom/nyelvészet	40,9	4,5	,74
Sport	28,8	3,9	,64

T: a középérték-különbségek szignifikanciája

R: korreláció-értékek

1.sz. ábra: Különböző pályákra készülő gimnáziumi
tanulók értékprofilja

Az érdeklődés tehát sajátos fejlődési vonalat követ a gimnáziumi tanulók körében, amelyek bizonyos mértékig pályaszpecifikus jellemzőkkel is rendelkeznek. Ez természetesen érvényes a pedagógus pályára irányulóakra is, nevezetesen az, hogy a "szociális ellátás és nevelés" iránti érdeklődési sáv egyre inkább felerősödik.

A tanulók értékrendjének feltárására a Seifert-Bergmann-féle értékorientációs kérdőívet /Berufliche-Werthaltung - BWH/ használtuk, amelyet a Super-féle munka-érték kérdőív alapján fejlesztettek ki,

A pedagógus pályára irányuló fiatalok értékrendszere alapvetően kiegyensúlyozottnak mondható. Ezen belül is főként az "autonómiát"-t /4,37/ preferálják, majd a "kellemes vezető" /4,22/ és az "altruizmus" /4,20/ következik magas értéktartománnyal. E pályára készülő tanulók értékrendszerében relative alacsony szinten mutatkozott meg a "presztizs" /1,8/ és a "szabadidő" /2,1/.

A személyiségi tényezők vizsgálatára a Gough-féle Californiai-Személyiségvizsgáló-teszt /CPI/ adaptált változatát alkalmaztuk /Oláh, 1979/.

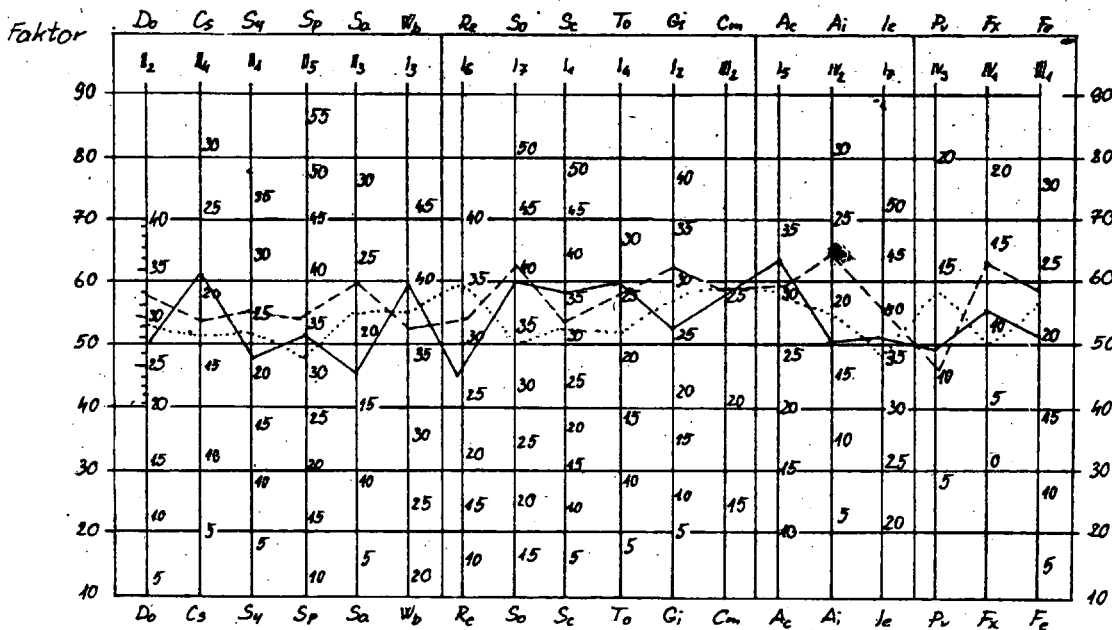
A profil egészét tekintve a pedagógusnak készülőkre vonatkozóan nincsen számottevő eltérés. Ez feltehetően azzal magyarázható, hogy ebben az életkorban még kevésbé pályaszpecifikusan differenciálódnak a személyiségtulajdonságok. Talán "érzékenységük" és "függetlenségi törekvéseik" alapján emelkednek ki más pályákra irányuló társaik közül.

A pedagógus pályára irányulók tesztprofilját elemezve megállapíthatjuk, hogy a hasonló foglalkozás-választás ellenére lényeges eltérések mutatkoznak az egyes tanulók CPI-profiljában. A legharmónikusabb személyiségképet az értelmi képességek tekintetében kiváló csoport adja, ugyanakkor a pedagógus pálya követelményeinek már nem minden ponton felelnek meg maradéktalanul e tanulók.

A legkomplexebb, legdinamikusabb személyiségprofil első sorban a kreatív fiatalokra jellemző, amely korántsem jelenti azt, hogy ők lennének egyuttal e csoportban a legjobb tanulók. Továbbá személyiségük sokoldalúságára utal képességeik differenciáltságán túlmenően motívumrendszerük gazdagsága és érzel-

2.sz. ábra: .A különböző pályákra készülő gimnáziumi tanulók CPI-profilja

----- pedagógiai pályák ————— technikai pályák orvosi pálya

mi életük kiegyensúlyozottsága is. Ugyanakkor jellemző még rájuk, hogy bizonyos vonásaik /To, Fx, Fe, Ai/ lényegesen kialakultabbak, míg egyéb képességeik /Sc, Ie, Sp/ sokkal kevésbé differenciáltak.

Adataink jelzik azt, hogy a pedagógusnak készülő gimnazisták valamivel dominánsabbak /Do/, szociálisabbak /Sy, Sp/ és alkalmazkodóbbak /So, Gi/. Közülük is főként a jobb tanulmányi eredményt elérő fiatalok magabiztosabbak, elhivatottabbak /Sa/, feladathelyzetekben belsőleg motiváltak /Ai/, rugalmasabbak /Fx/ és nyitottabbak /Fe/.

E fiatalok viszont kevésbé elégedettek /Wb/, önszabályozottak /Sc/ és pszichológiai érzékük /Py/ sem éri el az átlagos szintet. Mindez jelzi, hogy a pedagógussal szemben támasztott komplex követelmények rendszerében leginkább preferált területek viszonylatában jelentkeznek a legfeszítőbb gondok és problémák.

Mindezek alapján meggyőződéssel valljuk, hogy szükséges a pedagógiai pályára irányuló fiatalok eddiginél lényegesen sokoldalubb és alaposabb megismerése, amely a lehetőségeknek megfelelően a tanulói személyiség egészére terjedjen ki. Az így kapott információk hatékonyan felhasználhatók a gimnáziumi pályára nevelés programjának összeállításához.

Vizsgálataink alapján összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a pedagógus pályára készülő gimnáziumi tanulók választott pályával való azonosulásának kognitív, emocionális és volitív-értékelő komponenseit egyaránt fejleszteni kell. E fiatalok érdeklődése, jórészt széles sávon helyezkedik el és értékrendszerük is viszonylag kiegyensúlyozott. Ugyanakkor a személyiségtulajdonságok pályaspecifikus jellemzőinek differenciált kialakítását sokkal tervszerűbben kell elősegíteni, hogy a pedagógus pályával való előzetes identifikáció gimnáziumi szakasza tartalmilag még sokoldalubb és megalapozottabb legyen.

I r o d a l o m

- BLUMME, R.: Über Beziehungen zwischen der Identifikationsbereitschaft mit dem Lehrer und ausgewählten Persönlichkeitseigenschaften der Schüler. In.: Vorweg, M. /Hrsg/: Zur psychologischen Persönlichkeitsforschung 5, Verlag der Wissenschaften, Berlin 1982. 65-80. oldal
- HELEMBAI Kornélia: A munkára való beállítódás pedagógiai pszichológiai vizsgálata /megjelenés alatt/.
- HIEBSCH, H. - VORWERG, M.: Sozialpsychologie. Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1980.
- SEIFERT, K-H.-BERGMANN, Ch.: Deutschsprachige Adaptation des Work Values Inventory von Super. Psychologie und Praxis, 1983, 27, 160-173. oldal
- SUPER, D.E.: Work Values Inventory. Boston: Houghton Mifflin, 1970.
- SCHRÖDER, H.: Lehrerpersönlichkeit und Erziehungswirksamkeit. Beiträge zur Psychologie 2 Volk und Wissen, Berlin, 1979.
- RITÓÓK Pálné: Serdülő- és ifjúkori öndefiníciós érzékenység a pályaválasztási döntés és a pályafejlődés háttérében. In.: Magyar Pszichológiai Társaság VI. Országos Tudományos Konferenciája II. kötet. Budapest, 1983. 231-235. oldal
- TODT, E.: Differentieller-Interessen-Test. Bern: Huber, 1967.

Андраш Закар:

Исследование проблемы выбора профессии среди
учащихся гимназии, избравших педагогическую
деятельность

Автор в своей работе отчитывается о результатах четырехлетнего лонгитудинального исследования. Статья подробно анализирует психологические взаимосвязи идентификации по выбору профессии, а затем указывает на главные особенности проблем в связи с выбором профессии среди учащихся гимназий, готовящихся к педагогической деятельности. После подведения итогов направленности к выбранной профессии, на основе опытного базиса, полученного с помощью многостороннего метода исследования, автор раскрывает закономерности интересов, мотивации и системы ценностей, возникающих при выборе профессии.

На основе результатов исследования, содержание отождествления с будущей (педагогической) профессией в первую очередь определяют личностные факторы, которые одновременно и регулируют поведение молодежи при выборе профессии.

Zakar András

Untersuchung der Identifikation mit dem Beruf im Kreise
von Gymnasisten, die Pädagogen werden wollen

Der Autor referiert über die Ergebnisse einer vierjährigen longitudinalen Untersuchung. Er analysiert ausführlich die berufspsychologischen Zusammenhänge der Identifikation, anschließend weist er auf die wichtigsten Eigenschaften der Identifikation der sich auf den Beruf des Lehrers vorbereitenden Gymnasisten mit dem gewählten Beruf hin. Auf Grundlage der mit der vielfältigen Untersuchungsmethode gewonnenen Erfahrungen legt er im Anschluss an die Zusammenfassung der Zielstellung des gewählten Berufes die Gesetzmäßigkeiten des Interesses, der Motivation und der Wertordnung der Berufswahl dar.

Entsprechend den Untersuchungsergebnissen bestimmen in erster Linie die persönlichen Faktoren den Inhalt der Identifikation mit dem Beruf /des Pädagogen/, welche gleichzeitig das Verhalten der Jugendlichen bei der Berufswahl regeln.